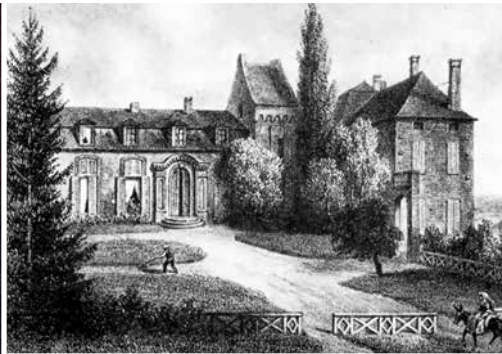

Marquise du chatelet door Nicolas de Largillière

Château Cirey vroeger - Château Cirey vandaag

principes mathématiques formules - Isaac Newton experiment

ÉMILIE LE TONNELIER DE BRETEUIL DU CHÂTELET

In de wetenschappelijke entourage van Pierre-Louis Moreau de Maupertuis (eponiemenkabinet) was er een opmerkelijke vrouwelijke verschijning. Mooi, rijk en charmant. Wiskundig wonderkind, gedreven studax en passionele femme fatale in talloze liefdesaffaires. Haar relatie met Voltaire was de langdurigste en de meest vruchtbare. Niet in de zin van kinderen, maar in een 'geest-kind' dat een cruciaal boek werd in de eeuw der Verlichting.

Émilie werd geboren in Parijs en groeide op in een welstellende familie. Haar vader, baron de Breteuil, had het op diplomatiek vlak helemaal gemaakt bij Lodewijk XIV, Le Roi Soleil. Zoals elk jong kind van hoge adel leerde ze paardrijden, gymnastiek en schermen. Al snel bleek ze uitzonderlijk getalenteerd in talen, wiskunde en eigenlijk in alles, behalve in snit en naad. Haar vader onderwees haar het Latijn en voor de andere talen en vakken betaalde hij privéleraars. Toen ze amper 12 was, schreef en sprak Émilie naast Frans, vloeiend Engels, Duits, Latijn en Grieks. Ze hield ook van dansen, speelde voortreffelijk klavecimbel, zong opera en trad ook op in het theater. Met al dat studeren en theateraal gedoe was haar moeder er niet gerust in: 'Mijn jongste pronkt graag met haar briljante geest; maar zal ze haar vrijers niet ontmoedigen?'

Toen ze zestien was, werd Émilie geïntroduceerd aan het hof van Versailles. De pracht en de praal betoverden haar en ze ademde de weelde en schoonheid in. Onmiddellijk begon ze een uitgebreide garderobe aan te leggen en aanbad

ze sieraden met brokaat en vooral diamanten. Later zou Voltaire schrijven: "Les goûts d'Émilie sont impeccables... Elle désire tout ce qu'elle voit et son coup d'œil est particulièrement vif."

Op negentienjarige leeftijd werd een huwelijk gearrangeerd met Le Marquis du Châtelet. Veel had het echtpaar niet met elkaar gemeen. Émilie amuseerde zich graag in het hoge gezelschap van de Parijse Salons en genoot van alle intellectuele uitdagingen. Zo bleef ze privéles wiskunde, fysica en astronomie volgen. Haar man, de markies, was een gepassioneerde jager op groot wild en baggerde het liefst rond in modderlaarzen. Na drie kinderen vond Émilie haar echtelijke plichten meer dan vervuld en wou voor de rest van haar bestaan apart leven. Ze had ondertussen al een paar amoureuze zijsprongen gemaakt zoals het de gewoonte was in de hogere kringen. Al golden daar toch enkele ongeschreven afspraken. Zo mocht een man er zoveel maîtresses op nahouden als hij wilde, maar een vrouw maar één minnaar tegelijk.

Vooraleer ze Voltaire ontmoette had Émilie al drie minnaars achter de rug. Le Duc de Richelieu maakte haar het hof toen ze 24 jaar was en samen genoten ze van de literatuur en de filosofie. Ze toonden ook een bijzondere interesse in het werk van Isaac Newton en Richelieu moedigde Émilie aan om lessen mathematica te volgen om de moeilijke wiskundige formules te begrijpen. Zo kreeg ze les geometrie en algebra van Pierre-Louis Moreau de Maupertuis (zie eponiemenkabinet), die tevens haar volgende 'amant' werd. Maar Maupertuis vond Émilie een beetje te vurig en schoof zijn leerlinge alras door naar Alexis Clairaut, een bevriend wiskundige.

De meest erudiete filosofen en wiskundigen, waaronder Maupertuis en Clairaut, bezochten wekelijks café Gradot waar de recente wetenschappelijke ontwikkelingen werden besproken. Vrouwen waren niet toegelaten maar omdat Émilie graag op de hoogte bleef, stelde Maupertuis haar voor zich te verkleeden als man, wat ze ook deed. Niet onopgemerkt maar iedereen, ook de cafébaas die eraan verdiende, zag het door de vingers.

Émilie & Voltaire

In 1733 schreef Voltaire: 'Ik ontmoette een jonge dame die min of meer denkt en voelt zoals ik. Ze heeft besloten een aantal jaren door te brengen op het platteland om daar, ver van

Voltaire Philosophy of Newton frontispiece

Voltaire door Nicolas de Largillière 1725

(1706 - 1749)

het tumult van de wereld, haar geest te cultiveren. Ze heet Marquise Émilie du Châtelet, een vrouw die excelleert in haast alle takken van de wetenschap. ... Zelden zag ik zo een rijke geest met zo'n verfijnde smaak, en dit bij iemand die uiterst gedreven is om alles te weten. Maar ze houdt ook van de Parijse salons en het amusement van haar leeftijd en geslacht. Toch verliet ze dit luxeleventje om te gaan studeren in een vervallen kasteeltje aan de grenzen van de Champagne en Lotharingen.'

Voltaire was toen 39 jaar en reeds een levende legende als rebel, auteur, dichter en welstellende zakenman. Tijdens hun eerste ontmoeting sprongen de vonken ervan af en bloeide een passionele liefde op die vijftien jaar zou duren. Verwijzend naar Émilie schreef Voltaire aan een vriend: "Tout en elle est noblesse, son attitude, ses goûts, le style de ses lettres, sa manière de parler, sa politesse... Sa conversation est agréable et intéressante."

En ook in de rebellie kwamen Voltaire en Emilie goed overeen. Tussen mannen en hun maîtresses bestonden enkele ongeschreven etiquette regels maar die laptten ze vierkant aan hun laars. In plaats van hun liefdesaffaire een beetje te verdoezelen, pronkten ze ermee. Ze gingen samen naar de opera, het restaurant en zelfs

naar het bal van de koning. Wetten en geboden, dat was voor de anderen.

Château de Cirey

Een paar dagen nadat Voltaire en Émilie gefeest hadden op de bruiloft van Le Duc de Richelieu, kreeg Voltaire het bericht dat de politie naar hem op zoek was. Na zijn bezoek aan Engeland had hij een vrij liberale tekst geschreven, en die bleek bij de monarchisten in het verkeerde keelgat geschoten. Om een arrestatie te voorkomen, wou hij naar het buitenland vluchten maar Émilie stelde hem voor om naar haar buitenverblijf, het Château de Cirey te komen.

Dat Château was het vervallen kasteeltje waarover Voltaire al eerder geschreven had. Maar het landgoed lag vrij afgelegen en was veilig genoeg voor hem. Als dank opende Voltaire zijn beurs en leende 40.000 francs aan laag tarief om de renovatie van Château Cirey te bekostigen. In de volgende maanden maakten Émilie en Voltaire er een juweeltje van met als toetje een galerie vol van de allernieuwste wetenschappelijke instrumenten en een bibliotheek die uiteindelijk ruim 21.000 boeken zou bevatten. Dit was het equivalent van een doorsnee universiteitsbibliotheek in de jaren 1700.

Isaac Newton

Zijn leven lang heeft Voltaire zich ingezet om de nieuwe wetenschappelijke inzichten van zijn tijd om te zetten in een zo simpel mogelijke taal die zoveel mogelijk Fransen zouden begrijpen. Maar in wiskunde en fysica was hij

niet zo beslagen. Toen hij het idee opvatte om de Newtoniaanse principes van zwaartekracht en optica te vertalen in simpele woorden botste hij op metershoge wiskundige formules waarvan hij geen jota begreep. Gelukkig had hij een maîtresse die goochelde met integralen en differentialen en daarnaast Latijn kon lezen. Zo werkten Émilie en hij in 1736 gezamenlijk aan het boek: 'Eléments de la Philosophie Naturelle de Newton'. Het boek verscheen in 1738 onder de naam van Voltaire, maar in het voorwoord schrijft hij duidelijk dat het een samenwerking was met 'la Marquise du Châtelet'. De gravure van de titelpagina toont op allegorische wijze het ontstaansproces van het boek. De wijsheid van Newton straalt via een omweg, een spiegel die Émilie is, naar Voltaire die de 'gereflecteerde' wijsheid in woorden omzet.

Na dit gezamenlijke project begon Émilie aan de vertaling van Newton's 'Principia'. Het werd geen letterlijke vertaling Latijn-Frans. Waar Newton bijzonder vaag was, verduidelijkte ze het onderwerp. Waar Newton in algemeenheden sprak, legde zij het meer gedetailleerd uit en waar Newton een wiskundig bewijs wegliefte, voegde zij het eraan toe. Zo werd Newton's meesterwerk alle eer aangedaan en werden zijn baanbrekende inzichten in gans Frankrijk verspreid.

Voortijdige dood

Op 40-jarige leeftijd gooide ze zich in de armen van een 10 jaar jongere soldaat en soldisant dichter. Toen ze zwanger werd, schreef ze een vertrouwelijke brief naar Voltaire waarin ze haar angst uitdrukte om op die gevorderde leeftijd nog te bevallen. Ze voegde eraan toe dat ze bedroefd was bij het idee om de wereld te moeten verlaten vooraleer ze klaar was met alles wat ze nog wilde ondernemen. Haar vrees was terecht. Een week na de geboorte stierf ze aan kraambedkoorts.

Voltaire was in alle staten: "Je n'ai pas perdu une maîtresse, mais la moitié de moi-même. Un esprit pour lequel le mien semblait avoir été fait."

Na haar dood gaf Voltaire Émilie's vertaling van Newtons magnum opus, de 'Principia' uit, maar dit keer niet onder zijn eigen naam. Om haar te eren, vermeldde hij als auteur: 'par Madame la Marquise du Châtelet'.

Dr. Johan Van Robays
Anatomopatholoog